

ЧАС І ВІЧНІСТЬ У ПОЕЗІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ І ВІРИ ВОВК: АСПЕКТИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1(49)

УДК [821.161.2Сковорода+821.161.2Вовк].091

DOI:10.24144/2663-6840/2023.1(49).37–43.

Григорчук Ю. Час і вічність у поезії Григорія Сковороди і Віри Вовк: аспекти інтерпретації; кількість бібліографічних джерел – 28; мова – українська.

Анотація. Стаття присвячена компаративному аналізу художньої інтерпретації категорій часу і вічності в поезії Григорія Сковороди і Віри Вовк. Обрана тема виявляє свою *актуальність*, оскільки дає змогу по-новому осмислити творчість цих віддалених у часі, але світоглядно споріднених письменників.

Вказано, що важливе місце в поезії кожного з авторів займає інтерпретація різних виявів часотривання. Ця проблема ще достатньо не розкрита в науковій літературі й потребує окремого аналізу. Тому *мета* статті полягає в тому, щоб висвітлити художню інтерпретацію часу і вічності в поезії Григорія Сковороди і Віри Вовк. Реалізація мети передбачає виконання таких *основних завдань*: здійснити аналіз поетичних творів письменників та охарактеризувати специфіку втілення в їхніх віршах образів часу і вічності.

У результаті аналізу вказано, що тема часу набуває у творчості авторів філософсько-символічного трактування: вічність постає символом незмінного, божественного, а час – змінного, мирського; вічність протистоїть часу, але й час перетікає у вічність. Наголошено, що в ліриці Віри Вовк, як і в поезії Г. Сковороди, час інтерпретовано як швидкий і повільний, лінійний і циклічний, такий, що втілюється як у найменших одиницях тривалості (дні, хвилини), так і в найдовших (роки, століття). Кожен із цих образів часу має своє символічне значення.

Показано, що поетичне трактування часу в Г. Сковороди насамперед барокове, ґрунтоване на антитетичній образності, біблійному підтексті. Натомість художня візія часу у Віри Вовк виразно модерністська, метафорична, авторська. Поетеса творить оригінальні метафоричні образи абстрактних темпоральних понять та осмислює в координатах часу й вічності долю світу і власне життя.

Отже, поезія обох авторів репрезентує сталу увагу до теми часу та її висвітлення в морально-аксіологічному ключі. Це втілюють наскрізні мотиви протиставлення тлінного й вічного, життя і смерті, ціннісного наповнення кожної миті. Спільним підґрунтям художньої інтерпретації теми часу в ліриці Григорія Сковороди й Віри Вовк є релігійно-філософська спрямованість, біблійна алюзійність, афористичність.

Ключові слова: Григорій Сковорода, Віра Вовк, поезія, час, вічність, філософський зміст, образ, символ, мотив.

Постановка проблеми. Час і вічність, проминальне й непереходне, «поліфонія різноманітних ліній часового процесу» [Кримський 2008, с. 73] – ключові модуси людської екзистенції, сутнісно притаманні як бароковій поезії Григорія Сковороди, так і сучасній ліриці української поетеси з Бразилії Віри Вовк. Творчість цих митців, віддалених трьома століттями в часі й півекваторною віддаллю у просторі, об'єднує дивовижна близькість світоглядів, базованих на спільній релігійно-філософській основі. «Сковорода – дуже близький моїй душі. Я намагаюсь жити за його навчанням», – зізнається письменниця в одному з листів, а також потверджує: «Я люблю філософів-поетів – таких, як Сковорода, Тагор, Лаоцзи» [Таран 1994, с. 7].

Одним зі спільних ідейних векторів лірики Г. Сковороди й Віри Вовк є, власне, тема часу, ослвлена ними не лише в поезіях, а й у спогадах, листах. Так, в одному з листів до М. Ковалинського філософ констатує: «...З усіх втрат втрата часу найтяжча», – спонукаючи учня цінувати кожну хвилину, наповнювати її добром, за допомогою чого можна вже тут, на землі, «купити небо», або ж досягнути вічності [Сковорода 2011, с. 1108–1109]. Аналогічно розуміє час і його цінність Віра Вовк. «Культуру творять віки і кожна хвилинка» [Вовк 2003, с. 102], – пише вона, зазначаючи: «Мій смак

*К*то может объяснить, Что значит Время, если не при-
никнет в Божественную Висоту? Время, Жизнь и Все
прочее в Богѣ содержится.

(Г. Сковорода)

запроектований на вічність. У тому коді я крок за кроком розглядаю буття людини, де кожен твір надуманий, щоби тривати» [Вовк 2008, с. 215].

Аналіз досліджень. Тема часу, його ціннісної рецепції органічно репрезентована у творчості зазначених письменників. У Г. Сковороди цій темі, окрім загальних праць Д. Багалія, Ю. Барабаша, В. Ерна, Н. Левченко, М. Поповича Л. Ушкалова, Д. Чижевського, присвячено порівняно небагато досліджень. Насамперед можна виокремити сучасну монографію О. Кирилюка «Християнська філософія вічності та часу у творчості Григорія Сковороди» [Кирилюк 2022] та книгу Л. Софронової «Три світи Григорія Сковороди» [Софронова 2002], де ґрунтовно проаналізовані різні аспекти темпоральності у творах мислителя. Втім, обидва дослідження висвітлюють сковородинівську модель часу передусім у філософсько-світоглядному ключі. Літературознавчі студії цього питання представлені розвідками Л. Ушкалова [Ушкалов 2004], Н. Нестеренко [Нестеренко 2007], О. Шупти-В'язовської [Шупта-В'язовська 2003], однак порівняно з детально описаною в статтях І. Ісіченка, Г. Ноги, Г. Токмань,

Т. Шевчук, Л. Ушкалова категорією простору, вони потенційно ще потребують доповнення. У цьому аспекті особливої ваги набуває проблема художньої інтерпретації темпоральності у збірці Г. Сковороди «Сад божественних пісень», яка є сконденсованим втіленням філософських ідей мислителя.

Плідною цариною для аналізу цієї теми в компаративному ключі постає поетичний доробок сучасної авторки Віри Вовк. Тема часу в її творчості досі не була об'єктом окремого вивчення. Водночас чимало науковців і колег по перу (М. Коцюбинська, Б. Рубчак, В. Стус, Вал. Шевчук) відзначали виразний філософський струмінь художнього мислення письменниці. Так, Н. Козіна наголошувала, що «філософські мотиви проступають чи не в усіх... творах Віри Вовк», а сама вона «є особистістю зі світоглядом наскрізь філософічним» [Козіна 2010, с. 242], близьким до сквородинівського.

Усе це створює вагомий підґрунтя для порівняльного аналізу лірики митців, зокрема крізь призму рецепції категорії темпоральності.

Мета статті, завдання. Тож, *мета* статті полягає в тому, аби висвітлити ідейно-естетичну інтерпретацію часу і вічності в поетичних текстах Григорія Сковороди і Віри Вовк.

Реалізація мети охоплює виконання таких *завдань*: здійснити аналіз творів письменників, охарактеризувати специфіку художнього втілення різних виявів темпоральності в їхніх поезіях та з'ясувати особливості авторської рецепції ключових образів часу і вічності.

Методи та методика дослідження. Послідовне втілення мети передбачає застосування низки літературознавчих методів, зокрема описового й порівняльно-історичного (для окреслення світоглядної спрямованості й художньої спорідненості творів Григорія Сковороди і Віри Вовк), герменевтичного і структурно-аналітичного (для дослідження естетичної природи поезій, їхніх спільних і відмінних ідейних доміант, пов'язаних із художньою рецепцією категорій часу і вічності).

Виклад основного матеріалу. «Садівник щастя», «Духозорець вічності» – так образно й водночас промовисто назвав українського мислителя письменник В. Стадниченко [Стадниченко 2004, с. 442]. Власне, тема вічності – одна з наскрізних у поетичному доробку *Григорія Сковороди*, а водночас невіддільна від інтерпретації ним теми часу.

Знаменно, що вже назва поетичної книги «*Сад божественних пісень*» містить у своєму символічному ключі асоціативну вказівку на часовий, а радше, позачасовий вимір. Будучи створеною близько 1785 р., вона об'єднала «твори, написані протягом другої половини життя зрілого автора», і стала «важливим підсумком перейденого шляху» [Ісиченко 2013, с. 55], а також – своєрідною квінтесенцією художньо-філософського осмислення людської екзистенції в буттєвих координатах плінності і вічності. *Сад*, у біблійному контексті сад едему, Божий сад, постає у Г. Сковороди універсальним символом вічності, а також «ключовим елементом поетичного коду» збірки, позначаючи «повноту життя, що пере-

ходить у вічне перебування з Богом» [Ісиченко 2013, с. 57]. Вічноквітучий, такий, що завжди цвіте і плодоносить («*Всегда сей сад даст цвѣты, всегда сей сад даст плоды*») [Сковорода 2011, с. 54]), образ саду виписаний уже в 3-й пісні, де символізує і душу людини, і рай, і вічність, і самого Бога: «*Боже мой! ты мнѣ сад*» [Сковорода 2011, с. 54].

На думку Г. Сковороди, *вічність* – це те, що й Бог, те, що й істина [Сковорода 2011, с. 214–215]. Вона – невидима основа видимого світу, його істинна сутність. Якщо час постає «мірою земної тривалості – космічної та історичної», виміром земного життя людини, то вічність «позначає тривалість, що перевершує людську міру», маніфестує трансцендентну сферу обітвання Бога [Кирилук 2022, с. 7, 12]. У філософському аспекті це втілює твір «Кільце», де образ кола, що не має ні початку ні кінця, постає місткою емблемою вічності.

Цікаво, що в поетичній канві «Саду божественних пісень» саме слово «вічність» вжито тричі – у 2-й і 12-й піснях, – де йдеться про «*вѣчнѣ льта*» і «*вѣчну радость*» [Сковорода 2011, с. 52–53]) та особливі духовні вартості – «*вѣчностѣ небеснѣ*» [Сковорода 2011, с. 62]. Водночас, не виражений безпосередньо-вербально, цей образ опосередковано втілений у символічній мові поезій. Вічність у них – це і *вік золотих літ* (1-а пісня), і *тиха пристань серед моря життя* (17-а пісня), і *смерть, переможена воскресінням* (7-а пісня), і сам *Господь, творець віків* (пісня 9-а). Ці образи стисло втілюють авторське розуміння вічності, базоване на синтезі античних уявлень про золотий вік людства та християнській візії кайросу, едему.

Оригінально виписаний у поезії Г. Сковороди і образ *часу*. У його інтерпретації мислитель базується передусім на ідеях Платона (його реляційній концепції часу-руху) і філософії Августина Аврелія (його концепції часу-кайросу), водночас запозичуючи з давньогрецької онтології фундаментальне протиставлення час / вічність. За словами Н. Копистянської: «Починаючи від неоплатоніків, відмінність часу і вічності визначалася тим, що час пов'язується з мінливістю, рухом, виміром, а вічність – зі статикою, нерухомістю, незмінністю» [Копистянська 2008, с. 221], а в християнській екзегетиці – із Божою довершеністю, повнотою. Суголосно з наведеними міркуваннями, Г. Сковорода стверджує: «*Вѣчностъ и время един состав суть, но не едино: одно – свѣт, другое – тьма; одно – добро, другое – зло; одно – глава, другое – хвост*» [Сковорода 2011, с. 1372].

Утім у художньо-символічній оптиці збірки «Сад божественних пісень» відсутнє таке однозначне тлумачення часу. Властиво, можна виокремити два виміри чи два ритми його тривання. Перший – сповільнений, наближений до вічності, своєрідний *чac-adagio*. Другий – пришвидшений, наближений до рвучкого темпу світу *чac-presto*. Перший маркований позитивно, другий – негативно й обидва осмислені в контексті символічної антитези бароко.

Цікаво, що сповільнений, умиротворений рух часу в поезії Г. Сковороди притаманний насампе-

ред природі (полям, гаєм, садам, дібровам), де плин хвилин мовби розчинений у первісному райському просторі. Це прикметно втілюють 3, 12, 13, 18, 30-а пісні, особливо ж пісня 12-а:

*Не поїду в город богатий.
Я буду на полях жити.
Буду в'їк мой коротати,
гд'ї тихо время б'їжит.
О дуброва! о зелена! о мати моя родна!
В теб'ї жизнь увеселена.*

В теб'ї покой, тишина [Сковорода 2011, с. 62].

У наведеному вірші опис тихого тривання часу серед безкраїх полів втілює символічний образ сповільненого часу-*adagio*. Настроєвими домінантами його є «спокій», «мир», «радість», – усе те, що символізує гармонію, вічність.

Протилежним до цього ритму часоплину є прискорений темп світу, своєрідний час-*presto*, виведений у 8, 14, 16, 17, 24-й піснях. Його символічними виразниками постають образи *вітру, бурі, бурхливої водної стихії*, як-ось у 16-й пісні:

*О прелестный мір! Ты мн'ї океан, пучина.
Ты мрак, облак, вихр, тоска, кручина*

[Сковорода 2011, с. 67].

Простором уприсутнення цього часу є уже не буколічні умиротворені картини природи, а шумливий вир міської суєти, що в поезіях зіставлена з океаном, *пекельною прірвою, Червоним морем* і окреслена через концепти «скорботи», «горя», «печалі» (пісні 8, 17, 24).

Антитетично протилежні, ці два символічні виміри часу (*adagio* і *presto*) художньо втілюють у Г. Сковороди два модули людського життя – вічне і плинне, небесне і земне.

Загалом же, авторське сприйняття часу охоплює *різні темпоральні проєкції*. Це час, відзеркалений у порах року, днях тижня, у циклі християнських свят, у добовому колі. Цікаво, що в збірці, хоч і невеликій за обсягом, згадано всі чотири пори року: весну, зиму, літо й осінь. З них прикметно вирізняється *весна* як час розквіту, воскресіння [Сковорода 2011, с. 53]. Символічного наповнення набувають також образи дня, світанку. Ранній птах, Г. Сковорода поетизує улюблену *досвітню пору* («утра *всход*», час, «когда *взойшла денница*», «утро», «утренній час» [Сковорода 2011, с. 52, 63, 64, 75]), згадує теж полудень, вечір, але найчастіше – *день*. У поезіях він названий «*святим*», «*світлим*» [Сковорода 2011, с. 74] і постає символічним втіленням Божої істини. Особливого значення набувають теж образи окремих днів християнського календаря: *Різдва, Великодня, Великої Суботи*, як-от у 5-й, 7-й й 15-й піснях. У символічному полі збірки час постає циклічним і лінійним, сакральним і мирським, виписаним як у найменших одиницях часоплину (*хвилинах, годинах*), так і в найдовших (*роках, віках*). Водночас, за спостереженнями Н. Левченко: «Сковорода руйнує традиційну для українських барокових письменників послідовність часових площин минулого, теперішнього, майбутнього. Він зазначає, що такий розподіл часу виправдовується лише земними вимірами, а час – величина позаземна» [Левченко 2022, с. 124].

Самобутнього поетичного осмислення набуває у віршах і сам художній *образ часу*. Він «*исполняется*» (пісня 4), «*грядет*» (пісня 7), «*тихо б'їжит*» (пісня 12), може бути використаним і змарнованим, «*в польз'ї*» і «*без плода*» (пісня 23), сповненим миру, «*покою*», або ж навпаки (пісня 24). Його тривання вимірюється то ростом пшеничного колоса, то етапами людського життя, радість якого, за Г. Сковородою, полягає не у тривалості років, а в їхньому аксіологічному наповненні вічними, непроминальними сенсами. У цьому аспекті філософ континує *мотив плинності часу й ціннісного наповнення кожної його миті*, яскраво виражений у афористичних сентенціях 23-ї і 30-ї пісень:

*Лутче час честно жить,
неж скверно ц'їлый день.*

Лутче один день свят от безбожнаго года.

[Сковорода 2011, с. 74].

*Не красна долготою, но красна добротою,
Как п'їсьнь, так и жизнь*

[Сковорода 2011, с. 85].

Подібне розуміння буттєвих категорій вічності й часу притаманне ліриці *Віри Вовк*. Як і Г. Сковорода, поетеса тяжіє до духовно-філософського осмислення дійсності крізь концептуальну призму темпоральності. За словами С. Гординського: «Все, що вона висловлює, є виявом її світогляду, точніше, християнського світогляду» [Гординський 2004, с. 360]. У цьому сенсі багатоаспектна і глибока тема часу органічно притаманна поетичним рефлексіям авторки і найбільш виразно репрезентована в її збірці «*Рай-дерево*» (2018).

Уже заголовок цієї книги (подібно, як і назва поетичної збірки Г. Сковороди) містить у своєму семантичному ключі вказівку на божественне, вічне, образно – на райське дерево, біблійний сад-едем. Як і в 3-ій пісні словесного «Саду...» мислителя, поетеса виводить образ постійно квітучого *саду* – символу вічності, саду, «*де яблуні не відцвітають / І не гублять пелюсток*» [Вовк 2018, с. 40]. Водночас, на відміну від вербального спектру лірики Г. Сковороди, лексеми «вічність», «вічний» доволі часто виражені не тільки у віршах збірки Віри Вовк, а й зафіксовані в їхніх назвах, як-ось: «Вічне», «Вічноцвітуча яблуня», «Вічна ласка».

За авторкою *вічне* – це «*те, що не половіє, / Не відлітає, не в'яне*» [Вовк 2018, с. 10], усе те, що Боже. Саме таке визначення втілене в однойменній поезії «Вічне», а також у творі «Паломник». Віра Вовк пише: «*Вічне. Це те, що не минає, що завжди діє, що не зуживається... Серед людей воно має назву: Любов*» [Вовк 2013, с. 76]. У в цих рядках алюзічно відлунує афористично-біблійне «*Любов ніколи не минає*» (І Кор. 13:8) [Новий Завіт 2013, с. 514] та втілюється прикметна для творів авторки (як, зрештою, і для поезій мислителя) біблійна інтертекстуальність поетичної мови.

Цікаво, що в інтерпретації Г. Сковороди вічністю маркований передусім Божий світ і невидима істина, тоді як у Віри Вовк – Бог, творчість і любов. Художня думка письменниці вилонює самобутні образи «*жайворона вічності*» [Вовк 2018, с. 41]

«собору вічності» [Вовк 2017, с. 112], «вічного Великодня» [Вовк 2016, с. 18], «вічної пісні» [Вовк 2018, с. 42] і «вічного кохання» [Вовк 2018, с. 49]. Лірична героїня декларує: «Простір і час – неіснуючий фактор, / Для того, кому призначена вічність / Любовного свята» [Вовк 2018, с. 45]. Саме любов, відлита в естетичну форму художнього твору, «намагнічує тлінне духом вічності» (С. Кримський), перетворює земне в непроминальне, небесне. В уяві авторки вона пульсує «вічно-зеленим вином життя» [Вовк 2018, с. 24], горить «вічною ватрою у скиті серця» [Вовк 2014, с. 64], або ж, увічнена у творі, триває «знаком вічності... мальованим пером» [Вовк 2015, с. 33].

На відміну від барокової лірики Г. Сковорода, де вічність символічно протиставлена плинності, у модерних поезіях Віри Вовк вона існує суголосно з часом, несподівано проявляючись у щоденності (вірш «Вічна ласка»), або ж знаменуючи початок і остаточну мету часотривання (поезія «Я була, коли не була ще...»). У контексті гайдеггерівського прагнення виходу за власні межі художня думка поетеси нівелює традиційний порядок часоплину, саме тому майбутнє може проявлятися в сучасному (поезія «Нині і завтра»), а сучасне трактуватися як минуле (вірш «Три зірки»).

Поетичний світ Віри Вовк – це насамперед простір авторефлексії й діалогу, зокрема діалогу з Творцем, а також зі своєю душею, з батьківщиною. У контексті богоспівкування це передусім розмова про вічне. Власне, це один із наскрізних мотивів лірики поетеси. Усвідомлюючи минущість світу й екзистенціальну крихкість людського буття, лірична героїня молитовно благає Спасителя: «Хай лишиться в моїй душі / Лиш те, що вічне» [Вовк 2014, с. 100].

Прикметно, що абстрактний образ вічності в художніх візіях поетеси оживає, набуває метафоричного переосмислення, барви і звуку. Авторка сприймає її радше не теологічно-філософськи (як Г. Сковорода), а інтуїтивно, очима душі, і, застосовуючи широкі можливості образного слова, створює своєрідний вербальний портрет вічності. У віршах Віри Вовк вона «синя» [Вовк 2012, с. 21], «зеленоока» [Вовк 2007, с. 57], «шумить... у рожевій мушлі» [Вовк 2012, с. 92], «вміщається в одній хвилині» [Вовк 2018, с. 11] та «крізь роки зберігає вагу жестів і риси обличчя» [Вовк 2012, с. 8]. Поетеса розуміє її духовно-символічно, як усе, що «без залишків зрівноважене в Божій долоні» [Вовк 2012, с. 23], а також концептуалізовано-алегорично, як «рай-дерево» чи «нев'янучий цвіт» (назви однойменних збірок).

Поряд із образом вічності оригінальної інтерпретації набуває і образ часу. У Віри Вовк він візуалізований, одухотворений, об'ємний. Як і Г. Сковорода, письменниця гостро відчуває невпинний лет хвилин, прагнучи максимальної наповненості їх аксіологічним життєвим змістом. На думку Л. Тарнашинської: «Час як апіорна форма сприйняття світу в митця, що тяжіє до філософічності, породжує ціле інтерпретаційне поле гадок, розмислів, осяянь і провідчувань на художньо-інтуїтивному

рівні, витворюючи образи, що розгортаються в темпоральний код прочитання й перепрочитання людського досвіду» [Тарнашинська 2005, с. 43]. В уяві ліричної героїні Віри Вовк час «ходить навипиньки» і «непомітно відбирає нажиті клейноди» [Вовк 2012, с. 13], а потім «гучною рікою рине в безчасність» [Вовк 2012, с. 15]. Воднораз він неодмінно пов'язаний з людським життям, сприймається і осмислюється через людину.

Як і Г. Сковорода, наділена від природи музичним хистом, поетеса тонко акцентує щоденний ритм часотривання. У її ліриці, як і в віршах філософа, час буває швидкий, максимально стиснутий, як «час спалаху блискавиці» [Вовк 2012, с. 14], «час горючого сірника» [Вовк 2012, с. 7], а буває довгий, що «прядеться довгою ниттю / з вічного веретена» [Вовк 2007, с. 30]. Утім, на відміну від поетичної онтології Г. Сковорода, швидкий час у Віри Вовк символізує хвиливу радість зустрічі з батьківщиною, а довгий, навпаки, – час болю, чекання.

Осмишлюючи в руслі часоплину власне життя, долю батьківщини і світу, поетеса континує промовисті образи «тайфунів часу» [Вовк 2019, с. 32], «шахівниці часу» [Вовк 2012, с. 25], «огиря часу» [Вовк 2019, с. 39], як-от в поезії «Герой»: «Він мчить без сідла на огирі часу... / Він марить про благо своєї землі / З дарами небес, политими кров'ю і потом» [Вовк 2019, с. 39]. Хмарний і грізний, сутінний і карнавальний, час у поезії Віри Вовк віддзеркалює минуле й теперішнє, долю однієї людини і цілої країни.

Метафорично окреслені в поезії Віри Вовк й образи окремих темпоральних відрізків: годин, років, віків; ночей і днів, сутінків і світанків. Так, лірична героїня може «випити чару годин» [Вовк 2017, с. 85], чи «пінистий келих білого дня» [Вовк 2018, с. 16], або ж просити «загорнути» її «В малюнок вечора / На тлі рожевого моря» [Вовк 2018, с. 27]. Цікаво, що якщо в поезіях «Саду божественних пісень» Г. Сковорода суттєво превалюють образи дня, ранку, то у збірці «Рай-дерево» Віри Вовк, навпаки, домінують екзотичні образи бразильських сутінків, ночі (поезії «Regina noctis», «Пасіянс», «Малюнок вечора», «Солом'яна зірка»).

Як і Г. Сковорода, письменниця трактує час символічно. Насамперед це стосується сакрального хроносу, передусім часу Різдва. В уяві ліричної героїні цей час сповільнений, умиротворений, протиставлений «минальній стихії» щодення і занурений у тиху радість Божої вічності. Щоб «увійти» в нього, потрібно, за авторкою, подолати незримий поріг – «браму тиші» і слухати [Вовк 2018, с. 22].

Властиво, земне життя в ліриці Віри Вовк незмінно націлене на вічність. Це органічно втілює притаманний обом письменникам наскрізний мотив швидкоплинності часу й аксіологічного наповнення кожної миті, виражений, як і в Г. Сковорода, в афористичній формі віршованих рядків:

«Час – рвучкий водоспад, / Не почекає» [Вовк 2019, с. 30].

«Що Усевишньому миле, / У вічності не минає» [Вовк 2021, с. 44].

Висновки. Багатогранна і змістовна, тема вічності і часу органічно притаманна ліриці обох письменників, однак осмислена у кожного із них по-різному: у Г. Сковороди вона подана крізь ідейно-естетичну призму бароко з його емблематичністю, символічністю, контрастністю та поєднанням суперечностей, ідей античності і християнства; у Віри Вовк – переосмислена в рідчій новітніх тенденції модерністської поезики, зокрема втілена в метафоричній мові образів та асоціацій, у синтезі візуально-фонічних засобів виразності та в чуттєво-інтуїтивному відкритті у звичному нових, непізнаних смислів.

Як і Віра Вовк, так і Григорій Сковорода гостро відчують плін часу та його екзистенційну незворотність. У цьому сенсі вістря художньої уваги авторів незмінно зосереджується на неприминальному, вічному. Саме вічність – в її художньо-символічних проєкції божественного хроносу, раю, саду, едему – постає тим ідейно-змістовим центром, який найтісніше поєднує філософські поезії обох митців, що виразно ілюструє хронософська символіка збірок «Рай-дерево», «Сад божественних пісень» (зокрема поетичні візії «синьої», «зеленою вічності», «вічного Великодня», «рай-дерева» у Віри Вовк чи символічні об-

рази «тихої Божої пристані», «воскресіння», «часу золотих літ», «раю-саду» у Г. Сковороди).

Оригінального семантичного наповнення набуває і образ часу. У поезіях він постає візуалізованим (як-от образи «тайфунів часу», «шахівниці часу», «огиря часу» у Віри Вовк), символічно маркованим (як образи швидкого й повільного, часу-*presto* і часу-*adagio*, швидкого темпу світу і гармонійного ритму довкілля у Г. Сковороди), відрефлексованим як у найменших (години, хвилини), так і в найдовших (роки, віки) одиницях часового потоку, репрезентованим як у лінійній (історичній), так і в циклічній перспективі розгортання (сакральний цикл християнських свят; природні цикли довкілля). Цікаво, що з наведеної парадигми у Віри Вовк суттєво превалюють образи літа, ночі, Різдва (зокрема пейзажі тропічних сутінків, ночі), а в Г. Сковороди – символічні образи весни, ранку, Великодня (як часу пробудження, воскресіння природи й людської душі).

Художньо-філософське осмислення темпоральності в ліриці обох митців тяжіє до біблійної інтертекстуальності і концептуальних узагальнень, що лаконічно втілює афористична мова поезій, у якій тема часу окреслена з перспективи вічності і втілена в суголосних мотивах ціннісного наповнення кожної миті сутнісним, нетлінним змістом.

Література

1. Вовк В. Бердо. Ріо-де-Жанейро : Contraste, 2019. 72 с.
2. Вовк В. Будова. Ріо-де-Жанейро : Contraste, 2015. 86 с.
3. Вовк В. Вогонь Купала. Львів : БаК, 2014. 140 с.
4. Вовк В. Вселенна Містерія. Ріо-де-Жанейро : Contraste, 2017. 116 с.
5. Вовк В. Земля іскриста. Ріо-де-Жанейро : Contraste, 2016. 40 с.
6. Вовк В. Zenit. Львів : БаК, 2012. 102 с.
7. Вовк В. Маскарада. Київ : Факт, 2008. 288 с.
8. Вовк В. Паломник. Львів : БаК, 2013. 136 с.
9. Вовк В. Рай-дерево. Ріо-де-Жанейро : Contraste, 2018. 54 с.
10. Вовк В. Ромен-зілля : поезії. Дніпропетровськ : Пороги, 2007. 65 с.
11. Вовк В. Спогади. Київ : Родовід, 2003. 446 с.
12. Вовк В. Яблуко на Спаса. Ріо-де-Жанейро : Contraste, 2021. 54 с.
13. Гординський С. Поезії Віри Вовк. *Гординський С. На переломі епох. Літературознавчі статті, огляди, есеї, рецензії, спогади.* Львів : Світ, 2004. С. 360–361.
14. Ісіченко І. Сакральний простір «Саду божественних пісень» Григорія Сковороди. *Слово і Час.* 2013. № 1. С. 52–63.
15. Кирилук О.С. Християнська філософія вічності та часу у творах Григорія Сковороди : монографія. Київ–Одеса, 2022. 172 с.
16. Козіна Н. Філософська основа та поезика романів Віри Вовк «Вітражі» і «Старі панянки». *Вісник Прикарпатського університету. Філологія.* Івано-Франківськ, 2010. Вип. 27–28. С. 242–252.
17. Копистянська Н. Час / художній час : до питання про історію поняття і терміна. *Вісник Львівського університету: Серія філологічна.* Львів, 2008. Вип. 44. Ч. I. С. 219–229.
18. Кримський С.Б. Під сигнатурою Софії. Київ : ВД «КМ Академія», 2008. 367 с.
19. Левченко Н.М. Біблійна герменевтика Григорія Сковороди : монографія. Харків : Майдан, 2022. 202 с.
20. Нестеренко Н.П. Функціонування категорій простору й часу в текстах Григорія Сковороди та Павла Загребельного. *Від бароко до постмодерну: зб. пр. каф. укр. та світ. л-ри / ред. Л.В. Ушкалов та ін.* Харків : Майдан, 2007. Т. 5. С. 179–186.
21. Новий Завіт / перекл. о. І. Хоменка. Львів : Свічадо, 2013. 712 с.
22. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / за ред. проф. Леоніда Ушкалова. Харків–Едмонтон–Торонто : Майдан, 2011. 1400 с.
23. Софронова Л. Три мира Григорія Сковороди. Москва : Индрик, 2002. 464 с.
24. Стадниченко В. Садівник щастя: Сковорода як дзеркало України: нариси, дослідження, спогади, поезії, світлина. Київ : Криниця, 2004. 496 с.

25. Таран Л. Плекати Україну в душі. Розмова з Вірою Вовк. *Хроніка–2000*. 1994. Вип. 5/6. С. 3–7.
26. Тарнашинська Л. Час у творчості Ліни Костенко як темпоральний код структури людського досвіду. *Слово і Час*. 2005. № 6. С. 42–52.
27. Ушкалов Л.В. Григорій Сковорода : семінарій. Харків : Майдан, 2004. 776 с.
28. Шупта-В'язовська О. Часопросторова образність «Саду божественних пісень» Сковороди як вияв формування літератури нового типу. *Сковорода Григорій : ідейна спадщина і сучасність : зб. наук. пр. / відп. ред. І.П. Стогній*. Київ, 2003. С. 489–494.

References

- Vovk V. (2019) Berdo [Rock]. Rio-de-Zhaneiro: Contraste [in Ukrainian].
- Vovk V. (2015) Budova [Construction]. Rio-de-Zhaneiro: Contraste [in Ukrainian].
- Vovk V. (2014) Vohon Kupala [Kupala Fire]. Lviv: BaK [in Ukrainian].
- Vovk V. (2017) Vselenna Misteriia [Universal Mystery]. Rio-de-Zhaneiro: Contraste [in Ukrainian].
- Vovk V. (2016) Zemlia iskrysta [The earth is sparkling]. Rio-de-Zhaneiro: Contraste [in Ukrainian].
- Vovk V. (2012) Zenit [Zenith]. Lviv: BaK [in Ukrainian].
- Vovk V. (2008) Maskarada [Masquerade]. Kyiv: Fakt [in Ukrainian].
- Vovk V. (2013) Palomnyk [Pilgrim]. Lviv: BaK [in Ukrainian].
- Vovk V. (2018) Rai-derevo [Paradise tree]. Rio-de-Zhaneiro: Contraste [in Ukrainian].
- Vovk V. (2007) Romen-zillia [Romain potion]. Dnipropetrovsk: Porohy [in Ukrainian].
- Vovk V. (2003) Spohady [Memoirs]. Kyiv: Rodovid [in Ukrainian].
- Vovk V. (2021) Yabluko na Spasa [An apple for the Savior]. Rio-de-Zhaneiro: Contraste. [in Ukrainian].
- Hordynskyi S. (2004) Poezii Viry Vovk [Poems of Wira Wowk]. In Hordynskyi S. Na perelomi epokh. Literaturoznavchi statti, ohliady, esei, retsenzii, spohady [At the turn of the era. Literary articles, reviews, essays, reviews, memoirs] (pp. 360—361). Lviv: Svit [in Ukrainian].
- Isichenko I. (2013) Sakralnyi prostir “Sadu bozhestvennykh pisen” Hryhoriia Skovorody [The sacred space of “The Garden of Divine Songs” by Hryhorii Skovoroda]. *Slovo i Chas [Word and Time]*, 1. S. 52–63 [in Ukrainian].
- Kyryliuk O.S. (2022) Khrystyianska filosofiiia vichnosti ta chasu u tvorakh Hryhoriia Skovorody [Christian philosophy of eternity and time in the works of Hryhorii Skovoroda]. Kyiv–Odesa [in Ukrainian].
- Kozina N. (2010) Filosofska osnova ta poetyka romaniv Viry Vovk “Vitrazhi” i “Stari panianky” [Philosophical basis and poetics of Wira Wowk’s novels “Stained Glass” and “Old Virgins”]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Filolohiia*. Vyp. 27–28. S. 242–252 [in Ukrainian].
- Kopystianska N. (2008) Chas / khudozhnii chas : do pytannia pro istoriiu poniattia i termina [Time / artistic time: to the question of the history of the concept and term]. *Visnyk Lvivskoho universytetu: Seriiia filolohichna [Visnyk of the Lviv University. Series of Philology]*. Vup. 44 (1). S. 219–229 [in Ukrainian].
- Krymskyi S.B. (2008) Pid syhnaturou Sofii [Under the Cipher of Sophia]. Kyiv: VD “KM Akademiia” [in Ukrainian].
- Levchenko N.M. (2022) Bibliina hermenevtyka Hryhoriia Skovorody [Biblical hermeneutics of Hryhorii Skovoroda]. Kharkiv: Mайдан [in Ukrainian].
- Nesterenko N.P. (2007) Funktsionuvannia katehorii prostoru y chasu v tekstakh Hryhoriia Skovorody ta Pavla Zahrebelnoho [The functioning of the categories of space and time in the texts of Hryhorii Skovoroda and Pavel Zagrebelny]. *Vid baroko do postmodernu: zb. pr. [From baroque to postmodern: a collection of works]*. Vyp. 5. S. 179–186 [in Ukrainian].
- Novyi Zavrit (2013) [New Testament] (I. Khomenko, Trans.). Lviv: Svichado [in Ukrainian].
- Skovoroda H. (2011) Povna akademichna zbirka tvoriv [A complete academic collection of works]. (L. Ushkalov, Ed.). Kharkiv–Edmonton–Toronto: Mайдан [in Ukrainian].
- Sofronova L. (2002) Try myra Hryhoryia Skovorody [Three worlds of Hryhorii Skovoroda]. Moskva: Indryk [in Russian].
- Stadnychenko V. (2004) Sadivnyk shchastia: Skovoroda yak dzerkalo Ukrainy [Gardener of happiness: Hryhorii Skovoroda as a mirror of Ukraine]. Kyiv: Krynysia [in Ukrainian].
- Taran L. (1994) Plekaty Ukrainu v dushi. Rozmova z Viroiu Vovk [Cherish Ukraine in your heart. Conversation with Wira Wowk]. *Khronika–2000 [Chronicle–2000]*. Vyp. 5/6. S. 3–7 [in Ukrainian].
- Tarnashynska L. (2005) Chas u tvorchosti Liny Kostenko yak temporalnyi kod struktury liudskoho dosvidu [Time in Lina Kostenko’s work as a temporal code of the structure of human experience]. *Slovo i Chas [Word and Time]*. Vyp. 6. S. 42–52 [in Ukrainian].
- Ushkalov L.V. (2004) Hryhoriia Skovoroda: seminarii [Hryhorii Skovoroda: seminars]. Kharkiv: Mайдан [in Ukrainian].
- Shupta-Viazovska O. (2003) Chasoprostoroova obraznist “Sadu bozhestvennykh pisen” Skovorody yak vyjav formuvannia literatury novoho typu [The spatial and temporal imagery of Skovoroda’s “Garden of Divine Songs” as a manifestation of the formation of a new type of literature]. *Skovoroda Hryhoriia: ideina spadshchyna i suchasnist: zb. nauk. pr. [Hryhorii Skovoroda: ideological heritage and modernity: a collection of scientific works]*. S. 489–494 [in Ukrainian].

**TIME AND ETERNITY IN THE POETRY OF HRYHORIY SKOVORODA
AND WIRA WOWK: ASPECTS OF INTERPRETATION**

Abstract. The article is devoted to a comparative analysis of the artistic interpretation of the categories of time and eternity in the poetry of Hryhorii Skovoroda and Wira Wowk. The chosen topic shows its relevance, as it makes it possible to rethink the work of these writers who are distant in time, but related in worldview.

It is indicated that an important place in the poetry of each of the authors is occupied by the understanding of various manifestations of the duration of time. This problem has not yet been sufficiently disclosed in the scientific literature and requires a separate analysis. Therefore, the purpose of the article is to highlight the artistic understanding of time and eternity in the poetry of Hryhorii Skovoroda and Wira Wowk. The realization of the goal involves the fulfillment of the following main tasks: to carry out an analysis of the poetic creativity of writers and to characterize the specifics of the embodiment of images of time and eternity in their poems.

As a result of the analysis, it is indicated that the theme of time acquires a philosophical and symbolic development in the work of the authors: eternity appears as a symbol of the unchanging, divine, and time – of the changing, mundane; also eternity opposes time, but time also flows into eternity. It is emphasized that in the lyrics of Wira Wowk, as well as in the poetry of H. Skovoroda, time is interpreted as fast and slow, linear and cyclical, embodied both in the smallest units (days, minutes) and in the longest ones (years, centuries). Each of these varieties of time duration has its own symbolic meaning.

It is shown that H. Skovoroda's poetic understanding of time is primarily baroque, based on antithetical imagery, biblical subtext. Instead, the artistic vision of Wira Wowk's time is distinctly modernist, metaphorical, authorial. The poetess creates original metaphorical images of abstract time concepts, interprets the fate of the world and her life in the coordinates of time and eternity.

Therefore, the poetry of both authors represents constant attention to the topic of time and its coverage in a moral and axiological way. This is embodied by the cross-cutting motifs of the opposition between the perishable and the eternal, life and death, and the valuable filling of every moment. The common basis of the artistic interpretation of the theme of time in the lyrics of Hryhorii Skovoroda and Wira Wowk is a religious-philosophical focus, biblical allusions and aphorism.

Keywords: Hryhorii Skovoroda, Wira Wowk, poetry, time, eternity, philosophical content, image, symbol, motive.

© Григорчук Ю., 2023 р.

Юлія Григорчук – кандидат філологічних наук, молодший науковий співробітник відділу давньої української літератури Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, Київ, Україна; yuliahryhorchuk@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-9359-1334>

Yulia Hryhorchuk – PhD (Candidate of Philology), junior research fellow at the Department of Ancient Ukrainian Literature, Shevchenko Institute of Literature of NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine; yuliahryhorchuk@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-9359-1334>